

УДК 351.851:061.1ЕУ(4+438)

ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН В ОСВІТНІЙ ПОЛІТИЦІ ПОЛЬЩІ В ПЕРІОД ВСТУПУ ДО ЄВРОСОЮЗУ

Оксана Копанська

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка 41, 79000 Львів, Україна
e-mail: kopanska@yandex.ru*

Проаналізовано зміни в освітній політиці Польщі в період вступу до Євросоюзу на основі європейського виміру освіти. Розглянуто головні тенденції змін в управлінні системою освіти, у вимогах до знань та вмінь випускника школи.

Ключові слова: європейська інтеграція, освітня політика країн Євросоюзу, європейський вимір освіти, децентралізація управління освіти, європейські вимоги до знань та вмінь випускника школи.

Трансформація системи освіти України в контексті європейської освітньої інтеграції зумовлює потребу прийняття європейських підходів, освітніх стандартів щодо модернізації змісту, забезпечення якості освіти, запровадження ефективних моделей управління освітньою галуззю. Логічно, що проведення реформаційних освітніх змін необхідно здійснювати, спираючись на досвід, проблеми тих країн, які, зважаючи на різні суспільно-політичні, соціально-економічні обставини, на цьому шляху зробили (роблять) випереджаючі кроки. З огляду на це інтерес для наукового аналізу становить досвід реформування освітньої сфери сусідньої Польщі, яка, починаючи з 90-х років ХХ ст., розпочала системні перетворення усіх ділянок освіти, досягла відповідних результатів, що може бути корисним для проведення таких змін і в Україні. Це зацікавлення підсилюється через подібність початкових умов для демократичної суспільно-економічної трансформації і тих шляхів, якими вона відбувалася в галузі освіти і культури.

Зрозуміло, що зміст реформ польської освіти на зламі ХХ–ХХІ ст. з огляду на їхню неоднозначність, суперечність, інтенсивність став предметом багатьох наукових праць. Водночас матеріал для подальшого аналізу не вичерпаний. Недостатньо у наявних дослідженнях відображено питання вдосконалення освітньої системи Польщі в період вступу до Європейського Союзу.

Ставимо за мету обґрунтувати зміни в освітній політиці Польщі в період вступу до Євросоюзу на основі європейського виміру освіти.

Реформа системи освіти в Польщі в 1998–2004 роках, що передували вступу країни до ЄС, відбувалася головно в руслі тих процесів, метою яких була європейська інтеграція. Бажання до уніфікації на теренах ЄС, виражене через створення загального ринку, є однаковим у всіх країнах Євросоюзу. Головна відмінність між Польщею та країнами Європейського Союзу була в тому, що ці країни раніше були більшою мірою приготовлені для прийняття викликів – у структурі органів центрального управління та органів місцевого самоврядування, системи освіти, охорони здоров'я тощо. Загалом стан, проблеми реформування господарства Польщі в цілому перед 90-ми ХХ ст. засвідчили про неможливість здійснити програми оздоровлення державних систем (зокрема системи освіти) у разі збереження старих структур центрального управління, які є недостатніми в умовах вільного ринку.

У багатьох країнах Європи, подібно як і в Польщі, тривають процеси реформування або модифікації окремих ланок системи освіти. У більшості цих процесів важливе місце посідає управління системою освіти. Зазначимо, що роль управління в процесі системних змін є дуже суттєвою, бо саме від успішного управління змінами залежить ефект реформи. Визначають два головні напрямки перетворень, які пов'язані з децентралізацією та поширенням процесу прийняття рішень [3, s. 25].

Практика переходу країн-членів ЄС до демократичної організації суспільства супроводжувалася пошуками таких варіантів управління освітніми системами, які б найбільш ефективно забезпечували їм підтримку місцевих громад. Цим країнам доводилося відмовлятися від централізованого управління всією мережею дошкільних і шкільних закладів і передавати відповідальність за них місцевим органам управління. Цей процес прийнято називати “децентралізацією” управління освітою. У Європейському звіті про якість шкільної освіти децентралізація освіти визначена як одна з п'яти ключових проблем майбутнього [1, s. 55]. У ньому зазначено, що рішення повинні мати право приймати безпосередньо ті, на кого впливають їхні наслідки. Децентралізація є найбільш очевидним і надійним засобом перенесення політичних дебатів про якість освіти на нижчі щаблі освітньої системи.

Децентралізація управління освітою – характерна ознака освітніх систем різних країн. У більшості розвинутих країн децентралізація здійснюється трьома взаємодоповнювальними шляхами: залучення громадського впливу до розв'язання проблем освіти, посилення ролі місцевих органів управління освітою у прийнятті рішень, зростання автономії шкіл в управлінні їх ресурсами.

Аналіз реформ у сфері управління освітою в деяких країнах дає підстави сформулювати перелік головних завдань децентралізації, в основу яких покладено *політичні мотиви* (у більшості країн світу вони є підґрунтям ентузіазму зростання участі громадськості в прийнятті державних рішень); *фінансові мотиви* (центральні уряди не в стані надати повне фінансування, відповідне вимогам освітньої галузі); *мотиви ефективності* (зумовлені тим, що прийняття рішень на місцевому рівні допомагає зменшити витрати на досягнення кожного окремого результату).

Відповідно до теорії управління децентралізація – це такий спосіб територіальної організації влади, за яким держава передає право на прийняття рішень з певних питань або в певній сфері структурам локального чи регіонального рівня, що перебувають поза системою виконавчої влади і є відносно незалежними від неї. Порівняльний аналіз розподілу повноважень між рівнями управління в галузі освіти в країнах з різним рівнем економічного і політичного розвитку дає змогу виявити, що постіндустріальні країни з високими соціоекономічними показниками характеризуються більшим рівнем децентралізації управління освітою, ніж країни, що розвиваються або недавно здобули свою суверенність.

Під час аналізу процесів децентралізації розглядають чотири рівні управління: центральний уряд (центральний); державні регіональні органи влади (регіональний); муніципальний або інші місцеві самоврядні органи влади (місцевий); школи. Явище децентралізації управління освітою у порівняльній педагогіці вивчають за категоріями рішень, які приймають на різних щаблях.

Децентралізація полягає у зміні місця прийняття рішення через організацію виду та кількості рішень, які приймають на центральному рівні, і пропорційному збільшенні ролі та завдань на регіональному та локальному рівнях. Але це потребує щоразу точного визначення компетенцій освітніх адміністрацій різних рівнів. На практиці значна частина рішень приймається багатоступенево, наприклад, рішення, які стосуються структури системи освіти, програм навчання, педагогічного нагляду, фінансування освіти.

У більшості країнах Євросоюзу загальна організація системи освіти та її структура є запланована, визначена та затверджена на центральному рівні. У випадку програм навчання країни Євросоюзу дотримуються таких засад: гарантії реалізації збору спільних цілей; добору змісту навчання, який уможливує формування умінь, що приводять до набуття відповідних кваліфікацій; врахування регіональних та локальних аспектів; дотримання специфіки кожної школи, детального характеру локальної спільноти та очікувань спонсорів приватних шкіл.

Ці засади окреслюють одночасно поділ функцій під час прийняття рішень. У випадку збору спільних цілей їх приймають на центральному рівні.

Під час прийняття на роботу педагогічних кадрів місце прийняття рішення є різне. У багатьох країнах ці рішення приймаються на центральному рівні (Франція, Італія, Португалія, Греція) або на локальному (Швеція, Німеччина, Фінляндія, Англія).

Педагогічний нагляд підлягає процесові децентралізації. Критерії оцінювання визначають у більшості країн центрально, але вирішують у більшості випадків регіональні або локальні влади. В Іспанії, наприклад, структуру органів, які проводять педагогічний нагляд, віднесено до zdeцентралізованої адміністративної структури країни.

Призначені до педагогічного нагляду інституції в країнах Євросоюзу мають багато автономії. Їхнім головним завданням є створення ознак, які дадуть можливість провести об'єктивне вимірювання якості навчання, проте під час їх окреслення беруть участь представники регіональної влади.

У системі фінансування освіти домінують тенденції передання повноважень прийняття рішень до кожного органу і кожної організації, що відповідають за освітню діяльність. Органи центрального управління приймають рішення про затрати для приватних шкіл, несуть загальну фінансову відповідальність. У фінансуванні шкіл беруть участь також органи адміністрації, реалізуючи інвестиційні та інфраструктуральні завдання. Автономія в прийнятті рішень є можливою завдяки прийняттю відповідних законів. Їхньою загальною ознакою є підвищення ролі школи, суб'єктивізація учня та вчителя, педагогічних рад та директора.

На прохання польської влади Європейський Комітет з питань освіти провів в 1994–1995 рр. аналіз польської системи освіти. Підготовлений рапорт звертав увагу як на позитивні, так і на негативні сторони організації діяльності освітньої галузі країни. Головне місце посів висновок про необхідність прискорення реформи, головним завданням визнано конструювання змістових підстав для різних типів шкіл. У 1998 р. Міністерство народної освіти підготувало проект реформи системи освіти, який після проведення загальногромадської дискусії набув законодавчої сили. Реформа зумовила зміни в чотирьох основних сферах освіти: правничій, економічній, організаційній та програмово-змістовій.

Найбільш значні зміни в реформованій системі стосуються організаційно-змістової діяльності й пов'язані з функціонуванням:

- шестирічної початкової школи із трирічним блоковим навчанням;
- трирічною обов'язковою гімназією для всіх випускників основної школи;
- трирічних профільних ліцеїв;
- матури – як державного екзамену.

Через проведену реформу системи освіти Польща отримала можливість введення її до змісту цінностей, які рекомендовані Євросоюзом.

Основний акцент освітньої політики країн Євросоюзу визначило прийняте 1984 року “Рішення про свободу виховання в Європейській спільноті”. Воно ґрунтується на визнанні гарантій всім дітям права на виховання та освіту. Його підтвердженням стала “Декларація основних прав і свобод” (1989). Відображенням цих документів є відповідні частини трактату з Маастріх, які стосуються збільшення рівня освіти, проведення змін у сфері професійної перекваліфікації, а також виконання діяльності з метою створення європейського виміру освіти. Важливий характер було надано освітнім змінам, які приводили до змін якості та змісту, а не до формальних уніфікацій. Європейський вимір освіти віднесений до цілей та завдань школи, а не до педагогічних категорій та умов навчання.

У 90-х роках ХХ ст. з новою силою розпочалися дебати про роль освіти в формуванні Європи. Імпульсом для цього став Маастрихтський договір і європейські програми освітньої співпраці, прийняті Європейським Союзом, а також освітні програми і акції Ради Європи. Головним терміном, який використовували в дискусії, був європейський вимір освіти. Звісно, раніше теж проводили дебати на цю тему, створювали навчальні матеріали, організовували тематичні зустрічі, але не було відповідної освітньої інфраструктури, яка могла б широко розповсюджувати ці дії. Також не були чітко визначені ЄС і Радою Європи освітні цілі, спільні для країн-учасниць.

У 1991 році в опублікованому Радою Європи підручнику “Teaching about Europe” було визначено три напрямки реалізації європейського виміру освіти:

- навчання про Європу (здобуття основних знань про Європу з оглядом на глобальну і локальну перспективу);
- навчання в Європі (формування головних навичок, потрібних молодим європейцям);
- навчання для Європи (підготовка молодих людей до життя в об’єднаній Європі, до постійних контактів і співпраці з іншими європейцями) [4, s. 35].

Звернуто увагу на головні тематичні галузі, пов’язані з європейською освітою – час (історія), простір і культура. Ефектом навчання повинні стати набуті вміння, засади і знання [4, s. 41]. Отже, від самого початку європейську освіту розглядали на практичному рівні, а не як певну академічну галузь. Для того велику увагу приділяли формуванню компетентностей, необхідних у побудові спільної Європи, які повинні мати учні – випускники шкіл. Результатом дискусії на цю тему стала так звана бернська компетентність, яка була представлена на симпозіумі Ради Європи у Берні 1996 року. Представники багатьох європейських країн створили спільний список європейських вимог до ключових умінь, які повинні мати випускники середніх шкіл у Європі, а саме: співпрацювати в групі,

користуватись новими засобами інформації, вирішувати проблеми, ознайомлюватися з різними джерелами даних, слухати і брати до уваги погляди інших людей, розмовляти кількома мовами, з'єднувати розрізнені елементи знань, брати на себе відповідальність, простежувати зв'язок між минулими і сучасними подіями, справлятися з непевністю і складністю світу [1, s. 56].

Згодом Євросоюз доповнив список ключових умінь, необхідних у суспільстві знань, який містить вміння спілкуватись рідною мовою, знання іноземних мов, вміння рахувати, головні навички у галузі точних наук і технологій, користування інформаційно-комунікаційними технологіями, вміння вчитись, інтерперсональні та громадські вміння, підприємницький хист, культурна свідомість. Саме такі цінності і визначають європейський вимір освіти.

На цьому тлі були визначені завдання, пов'язані з європейським виміром навчання в польських школах. Можна виокремити декілька головних сфер європейських знань, які здобувають учні у польських школах:

- знання про Польщу у Європі (зокрема, знання про місце Польщі у Європі, про зв'язки з іншими європейськими країнами в минулому і сучасності, про права і обов'язки як громадян Європейського Союзу);
- знання про Європу (зокрема, пізнання історії континенту, його культурної розмаїтості, знання про партнерів у Європі, особливо про сусідів, знання про минулі і сучасні відносини Польщі з іншими країнами);
- знання про процес європейської інтеграції (зокрема, знання про ідеї європейської інтеграції, ознайомлення з процесом творення європейського Союзу, ознайомлення з головними європейськими організаціями, знання про процеси співпраці у регіоні Центральної Європи, ознайомлення з концепцією розвитку ЄС);
- знання про Європейський Союз (зокрема, основні знання про інституції ЄС, політику Спільноти, європейське право, принципи функціонування спільного європейського ринку, інформованість про програми освітньої співпраці і можливості працевлаштування на території ЄС) [2, s. 55]

Як свідчить аналіз, зміни в освітній політиці Польщі в період вступу до Євросоюзу мали позитивний вплив на управління освітою в Польщі. Органи самоврядування стримали зменшення видатків на освіту в період скорочення бюджетних асигнувань; зуміли поліпшити і раціоналізувати мережу шкіл. Базуючись на державній політиці, місцеві органи самоврядування формують і реалізують локальну освітню політику відповідно до місцевих потреб. Простежується усупільнення освіти, яке виражається у залученні місцевих

громад до розвитку системи освіти і прийнятті відповідних управлінських рішень; у відродженні школи як “громадської” інституції; у розвитку мережі суспільних шкіл. До позитивних особливостей децентралізації управління освітою в Польщі належить також впровадження нових підходів у галузі фінансування на державному та місцевому рівні, чітке розмежування повноважень та відповідальності різних рівнів управління освітою.

Отже, на підставі проведеного дослідження можна виділити головні тенденції змін в освітній політиці Польщі, що привели до реалізації європейського виміру освіти – зміни в управлінні системою освіти, зміни, що стосувались формування головних навичок, потрібних молодим європейцям, та підготовка молодих людей до життя в об'єднаній Європі, зміни, що стосувались набуття європейських знань учнями у польських школах.

1. *Dziewula D.* Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej. Warszawa, 1995.
2. Edukacja narodowym priorytetem oraz Edukacja w warunkach zagrożenia. Warszawa-Kraków, 1989.
3. *Kupisiewicz C.* Syntetyczny raport o potrzebie i kierunkach reformy szkolnej. Warszawa, 1996.
4. Teaching about Europe, M. Shennen, 1991

CHANGE TENDENCIES IN THE EDUCATION POLICY OF POLAND AT THE TIME OF ENTRY INTO THE EUROPEAN UNION

Oksana Kopans'ka

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenko Str., 41, UA – 79000 L'viv, Ukraine*

The article analyses the changes in the education policy of Poland at the period of entry to the European Union in the context of the European education dimension. The author considers the main changes in the education management, in the requirements to the knowledge and skills of a secondary school graduate.

Key words: European integration, educational policy of EU countries, European dimension of education, decentralization of education management, European requirements to the knowledge and skills of a secondary school graduate.

Стаття надійшла до редколегії 7.04.2008

Прийнята до друку 27.05.2008